

УДК 330.341.1:336

ПОДАТКОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**І. М. Кушал**Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
просп. Радянський, 59 а, м. Северодонецьк, 93406, Україна. Е-mail : uni.snu.edu@gmail.com

Стаття присвячена визначенню пріоритетних інструментів формування податкової політики забезпечення інноваційного розвитку держави, розглянуто переваги та недоліки податкового інструментарію. Досліджено співвідношення дефініцій: податкові інструменти, важелі та стимули. Обґрунтовано перевагу податкового забезпечення над фіскальним щодо стимулювання інноваційного розвитку країни у сучасних умовах господарювання. Наведено пропозиції автора щодо застосування податкового інструментарію забезпечення інноваційного розвитку держави, який сприятиме підвищенню стимулюючої ролі податків.

Ключові слова: податок, інструмент, важіль, стимул, забезпечення, інновації, розвиток.

НАЛОГОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОБЕСПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**І. Н. Кушал**Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля
просп. Советский 59 а, г. Северодонецк, 93406, Украина. Е-mail : uni.snu.edu@gmail.com

Статья посвящена определению приоритетных инструментов формирования налоговой политики обеспечения инновационного развития государства, рассмотрены преимущества и недостатки налогового инструментария. Исследовано соотношение дефиниций: налоговые инструменты, рычаги и стимулы. Обосновано преимущество налогового обеспечения над фискальным для стимулирования инновационного развития страны в современных условиях хозяйствования. Приведены предложения автора по применению налогового инструментария обеспечения инновационного развития государства, который будет способствовать повышению стимулирующей роли налогов.

Ключевые слова: налог, инструмент, рычаг, стимул, обеспечение, инновации, развитие.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Сьогодні ефективність економіки держави та стимулювання її розвитку є першочерговим завданням влади, що як відомо досягається в першу чергу за рахунок виваженої інноваційної політики, створення сприятливого інвестиційного клімату. Однією з проблем в національному економічному середовищі, з якою стикаються інвестори є фіскальна спрямованість податкової системи, відсутність підтримки з боку держави у сфері оподаткування інноваційної діяльності за допомогою податкових інструментів, важелів та стимулів.

Інноваційний розвиток держави вимагає значних фінансових ресурсів, а одним з основних джерел для його стимулювання та створення сприятливого інвестиційного клімату є податкове забезпечення, через яке реалізується стимулююча функція податків. Розробка та впровадження податкового інструментарію забезпечення інноваційного розвитку в Україні дозволить вирішити наявні проблеми у сучасному економічному просторі на основі комплексного та системного підходів відповідно до мінливого зовнішнього середовища.

Проблемам застосування податкових інструментів присвячено праці: Драчука Ю. З., Беляєвої Г. Є., Трушкіної Н. В. [1]; Кизима М. О., Касьянкової Л. В. [2]; Кондюх О. І. [3] та інших. Але в роботах не знайшли своє відображення переваги та недоліки податкового інструментарію відповідно до сучасних умов господарювання, а також розгляд відмінностей податкового інструментарію від податкових важелів та стимулів, що дозволить більш ефективно реалізувати стимулюючу функцію податків через досконале розуміння цих податкових дефініцій.

Метою дослідження є розробка рекомендації щодо посилення стимулюючого впливу податкового інструментарію на активізацію інноваційної діяльності та її розвиток.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Зацікавленість влади в стимулюванні інноваційного розвитку є безперечною, тому свідчить прийняття законодавчих актів, які регулюють активізацію цього процесу за допомогою податкового інструментарію: Законів України «Про інноваційну діяльність» [4], «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [5], «Про наукові парки» [6], «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [7]. Але слід зазначити, що відповідно до сучасних умов господарювання, тяжких наслідків кризи законодавча база, що регламентує інноваційну діяльність та податкові відносини потребує подальшого удосконалення, щоб забезпечити сталий економічний розвиток держави та вихід на світовий науково-технологічний рівень.

Дослідження присвячені механізмам впливу держави на забезпечення інноваційного розвитку набувають особливої важливості щодо виходу України із економічної кризи [8].

Податкові інструменти є допоміжними засобами активізації інноваційної діяльності, але не можна їх недооцінювати. При формуванні інвестиційного клімату, збільшенні обсягу реалізації інноваційних проектів неабияку роль відіграють податкові інструменти створюючи сприятливі умови та заохочуючи іноземних інвесторів.

Для забезпечення ефективного використання податкового забезпечення інноваційного розвитку держави важливо визначити співвідношення між інструментами, важелями та стимулами.

Довідникові джерела трактують «інструмент», як технологічне оснащення (знаряддя або пристрій), що в процесі праці безпосередньо стикаються з предметом праці з метою зміни чи контролю його форми, стану, властивостей тощо [10].

Відповідно до економічної практики застосування податкового забезпечення інноваційного розвитку держави до інструментів можемо віднести:

- податкову ставку (диференціація, прогресивна шкала);
- податкову пільгу (податковий кредит; знижка: повна, додаткова, часткова; податкові канікули);
- податковий період;
- прискорену амортизацію.

Під податковими важелями розуміють: 1) простий механізм, тверде тіло, що може обертатися навколо певної точки, яка називається точкою опори; 2) це засіб, яким можна надавати дії, сприяти розвитку або підсилити діяльність чого-небудь [10]. Виходячи з наведеного визначення до податкових важелів можемо віднести:

- спеціальні податкові режими;
- створення спеціальних економічних зон;
- систему *forfait* (застосовується для індивідуальних підприємців і фермерських господарств, доходи яких нижче певного встановленого рівня);
- патентну форму оподаткування (фіксована сума, поставлений податок);
- механізм перенесення отриманих збитків;
- відстрочення, та розстрочення податкового боргу.

Відповідно до Податкового кодексу України до податковим важелів відносять спеціальні податкові режими: фіксований сільськогосподарський податок, спрощену систему оподаткування – єдиний податок.

Спеціальні податкові режими є податковими важелями, які вирішують низку завдань: стимулювання окремих видів діяльності та груп суб'єктів господарювання, забезпечення зайнятості населення та ефективності використання ресурсів, отже забезпечення зростання ВВП.

Позитивним моментом реалізації податкових важелів є те, що їх застосування дозволяє скоротити прямі бюджетні витрати, і таким чином є альтернативою до засобів бюджетної політики.

Європейське спрямування розвитку України передбачає включення країни до міжнародного економічного простору та співробітництва, що передбачає активізацію припливу іноземного капіталу у країну і як наслідок призводить до стимулювання ділових процесів, створення нових робочих місць, освоєння інноваційних проектів.

У цьому контексті до податкових важелів у формі спеціальних податкових режимів відносять: вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку, технологічні парки, технополіси, наукові парки, бізнес-інкубатори, спільні проекти та підприємства, концесії.

Стимул: 1) те, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь; 2) зовнішні фактори, очікування, спонукальна причина до здійснення чогось, можливості що надаються [10].

Тобто, податковий важіль та інструмент – це засоби, які сприяють розвитку інноваційної діяльності, а податковий стимул – це те, що викликає зацікавленість у здійсненні інноваційної діяльності.

До податкових стимулів необхідно віднести ті податкові інструменти, що знижують у підсумку розмір сплаченого податку порівняно з тим, який сплачувався б відповідно до загального режиму оподаткування, і змінюють рішення інвестора на користь: будівництва нового підприємства; реалізацію інноваційних проектів, збільшення інвестицій та виробництва; створення додаткових робочих місць. Сенс податкового стимулу полягає в тому, що без його застосування інвестор не прийняв би рішення щодо розвитку бізнесу та активізації інноваційної діяльності.

Тож, можна зробити висновок, що податкові важелі, інструменти та податкові стимули є взаємодіючими складовими частинами податкового забезпечення інноваційного розвитку держави.

Переваги податкових інструментів зумовили той факт, що сьогодні вони є невід'ємними складовими податкових систем більшості країн світу. Інструменти формування податкової політики забезпечення інноваційного розвитку можна згрупувати у два блоки: основні та додаткові (рис. 1).

Розглянемо детальніше кожен з інструментів податкового забезпечення інноваційного розвитку держави в сучасних умовах господарювання.

Податковий кодекс, передбачає нормативне визначення поняття «податкова пільга». Податковим законодавством України податкова пільга визначена як передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплати ним податку та збору в меншому розмірі з урахуванням особливостей, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або його характер, суспільне значення здійснюваних ними витрат [11].

Сучасна фінансова наука віддає перевагу податковим ставкам в порівнянні з податковими пільгами, у зв'язку з тим, що вони не призводять до викривлення ринкового розподілу ресурсів, стимулюють зростання підприємницької активності, заощаджень та інвестицій.

Але податкові пільги також є одним із основних засобів забезпечення інноваційного розвитку держави. Однією з важливих податкових пільг для забезпечення розвитку інноваційної діяльності є інноваційний податковий кредит та інноваційна податкова знижка [2].

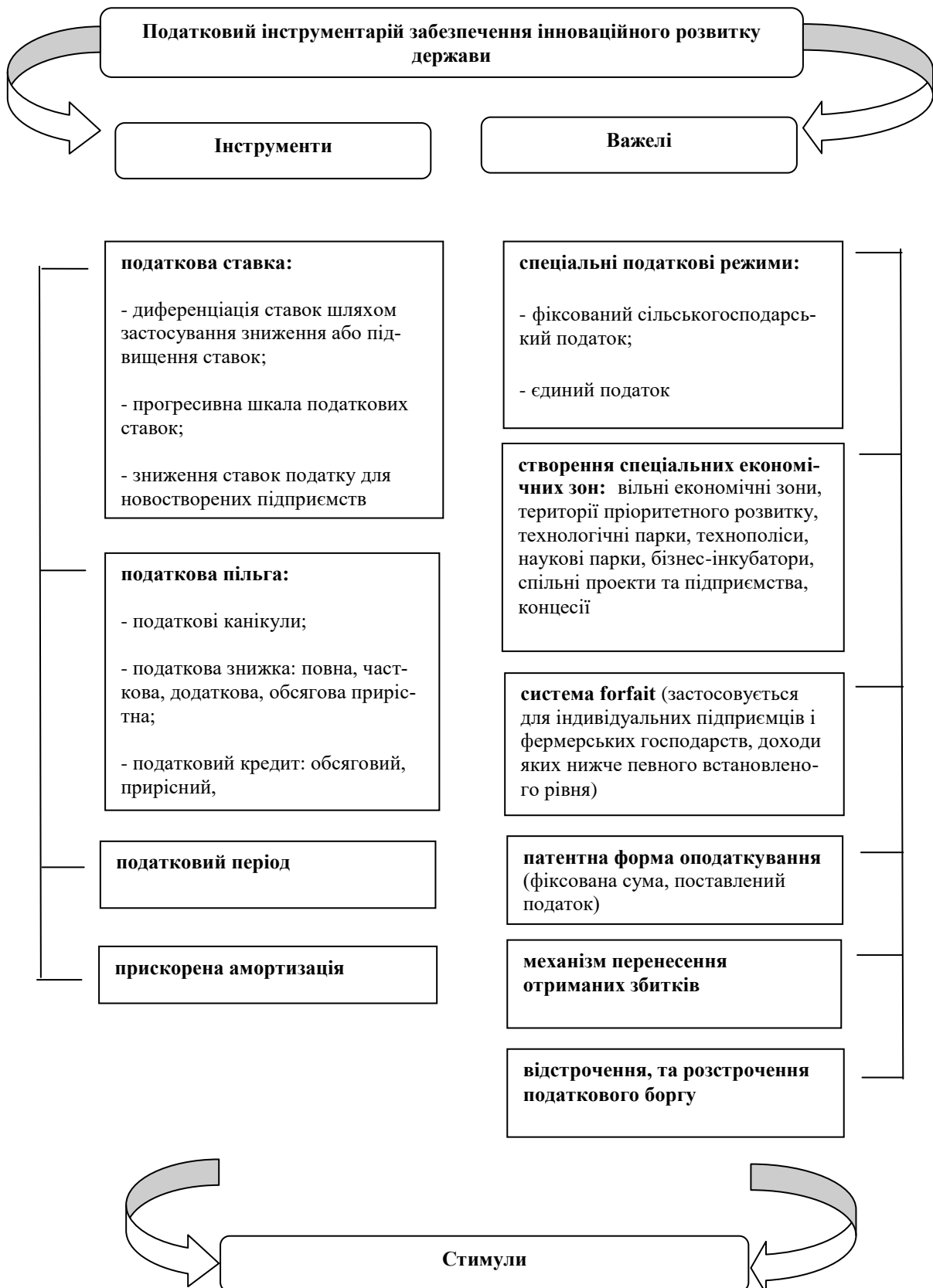

Рисунок 1 – Податковий інструментарій забезпечення інноваційного розвитку держави
 Джерело: розроблено автором

Кизим М. О. інноваційний податковий кредит розглядає, як відстрочення податкового зобов'язання з податку на прибуток, що надається платнику цього податку з метою збільшення його фінансових ресурсів для виконання зареєстрованих у встановленому спеціальним законодавством України у сфері державної підтримки та стимулювання інноваційної діяльності. Щодо інноваційної податкової знижки, то вона передбачає пряме зменшення оподатковуваного прибутку на повний або частковий обсяг зазначених витрат підприємств. Основною відмінністю між ними є те, що знижка зменшує базу оподаткування, а інноваційний податковий кредит безпосередньо впливає на суму податку на прибуток. За умови рівності ставок податковий кредит надає відчутнішу пільгу й водночас суттєвіше впливає на податкову надходження до бюджету. Ці пільги на практиці не мають постійного характеру, часто запроваджуються на певний проміжок часу та передбачають спеціальні умови застосування за секторальним, територіальним та іншими критеріями [1].

Сутність податкової пільги у вигляді пільгових амортизаційних відрахувань полягає в застосуванні різних способів і методів прискороного списання капітальних витрат. Введення пільгових норм амортизаційних відрахувань є також одним з найефективніших інструментів стимулювання інноваційної діяльності.

Необхідно зазначити, що у сучасній теорії інноваційного розвитку існують різні теоретичні підходи до класифікації податкових інструментів. Серед них [2]:

- за спрямованістю стимулюючої дії: зниження податкової складової в ціні наукового і інноваційного продукту, створення стимул - реакцій для розширення попиту на наукові дослідження, створення стимул-реакцій для інвестування в науку і інноваційну сферу, стимулювання малих інноваційних підприємств;

- за суб'єктивним принципом – залежно від видів податків: федеральні, регіональні, місцеві;

- за напрямами стимулюючої дії: спрямовані на створення економічних стимулів для розширення попиту на наукові дослідження й інноваційну продукцію, створення стимулів для інвестування в науку й інноваційну сферу, стимулювання громадян до участі в інноваційній діяльності, спрямовані на зниження витрат при здійсненні наукової й інноваційної діяльності;

- за базою надання податкових пільг: податкові пільги, використання яких обмежено прибутком від реалізації інноваційного проекту, податкові пільги, застосування яких пов'язано з реалізацією інноваційного проекту, однак не обмежено прибутком від його здійснення та ін.

До податкового інструментарію забезпечення інноваційного розвитку держави необхідно віднести і розрахункові інструменти:

- податкове навантаження;
- податковий потенціал;

- податковий ресурс.

Стимулювання інноваційної діяльності за допомогою податкового інструментарію потребує державного регулювання з використанням певних методів: прямих і непрямих (опосередкованих).

Суть прямого методу полягає в наступному - державна фінансова підтримка носить, як правило, адресний характер та орієнтована в основному на досягнення певних цілей держави та пріоритетів промислової політики. Для неї характерні більш високі супутні ризики та адміністративні витрати. У цьому питанні проблемним залишається відбір підприємств, яким будуть надаватися державні фінансові ресурси.

Непрямий метод має більш широкий діапазон дії та краще узгоджується з ринковими відносинами: є більш прозорими та зрозумілими для бізнесу, суттєво звужує можливості прийняття корумпованих рішень чиновниками, потребують менших адміністративних витрат, в водночас, не знижує ступінь участі та впливу держави на інноваційні процеси, оскільки й самі інструменти податкового регулювання, порядок та умови їх застосування регулюються державними органами, а держава, у свою чергу, може впливати на інноваційну діяльність, визначаючи пріоритетні напрями розвитку.

За етапом життєвого циклу інноваційної діяльності виділяють податкові інструменти, що спрямовані полегшити тягар інноваційних витрат на окремих етапах інноваційного циклу: фундаментальні науково-дослідні роботи, прикладні НДР, дослідно-конструкторські роботи (ДКР), впровадження інновації, споживання інновації.

Важливість виокремлення стадій життєвого циклу інновацій (ЖЦІ) при застосуванні податкових інструментів забезпечення інноваційної діяльності обумовлюється розміром інвестицій на кожному етапі та, відповідно, втрат суб'єкта інноваційної діяльності. Мотиваційна складова державної підтримки інновацій буде мати результат при підтримці найбільш витратних стадій ЖЦІ.

Інноваційний процес як об'єкт державного регулювання складається з декількох взаємозалежних послідовних стадій (етапів), що утворюють його життєвий цикл. Оскільки втримування цих стадій по-різному, цілком очевидно, що й інтенсивність, і методи державної підтримки інновацій повинні бути диференційовані по етапах життєвого циклу інновацій. Причому для кожного з етапів характерний свій оригінальний набір податкових інструментів для забезпечення розвитку інноваційної діяльності (рис. 2) [2, 8].

На першому етапі інноваційного процесу проводяться фундаментальні дослідження. На цьому етапі податковий інструментарій забезпечення інноваційного розвитку представлений у вигляді звільнення від сплати імпортного ПДВ та пільг за єдиним соціальним внеском.

Рисунок 2 – Податковий інструментарій забезпечення інноваційного розвитку в залежності від етапів життєвого циклу проекту
Джерело: розроблено автором за даними [2]

Другий етап – стадія прикладних досліджень. Податковим інструментарієм, що має мотиваційний вплив на інноваційну діяльність виступають: прирістний податковий кредит, податкові канікули, прирістна податкова знижка, прискорена амортизація тощо. Для інфраструктурних підприємств та підприємств, що сприяють інноваційній діяльності значення мають застосування обсягової податкової знижки, прискорена амортизація, прирістна податкова знижка тощо.

Третій етап – дослідницько-конструкторські роботи (ДКР). Пріоритетним податковим інструментарієм для підприємств реального сектора, що впроваджують інновації, виступають обсяговий податковий кредит та обсягова податкова знижка.

Четвертий етап – зростання, уповільнення зростання та спад. При зростанні та уповільненні зростання інновацій інструментами формування податкової політики забезпечення інноваційного розвитку висаються інструменти стимулювання накопичень та реінвестицій прибутку в інноваційний процес. А на етапі спаду доцільним є припинення вживання стимулюючих заходів.

На сьогоднішній день в Україні існує досить широкий перелік податкових інструментів забезпечення розвитку інноваційної діяльності [12]:

1. Бюджетне кредитування:

- повне безвідсоткове кредитування пріоритетних інноваційних проектів, проектів технологічних парків;
- часткове (до 50 %) безвідсоткове кредитування інноваційних проектів, в т. ч. проектів технологічних парків, за умови залучення до фінансування проекту

решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

2. Відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання в банках:

- повне чи часткова компенсація відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності, в т. ч. технологічними парками, комерційними банками та іншими фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

3. Пряме фінансування:

- виконання окремих інноваційних проектів;
- реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- підтримки функціонування та розвитку сучасної інноваційної інфраструктури;
- державне замовлення, в т. ч. пріоритетний порядок розгляду звернень наукових парків щодо державного замовлення на постачання продукції, виконання робіт і надання послуг для забезпечення пріоритетних державних потреб.

ВИСНОВКИ. З урахуванням вищезазначеного, можна зробити висновок, що інструменти формування податкової політики забезпечення інноваційного розвитку є невід'ємною частиною загальної стратегії економічного розвитку держави. В податковому правовому полі України до інструментів забезпечення інноваційного розвитку слід віднести: податкові пільги, податкові канікули, податковий кредит, прискорену амортизацію, спеціальні режими оподаткування. Спектр інструментів формування податкової політики забезпечення інноваційної діяльності в Україні неодноразово зазнавав змін і зву-

жувався. Зокрема, з прийняттям Податкового кодексу України були скасовані такі податкові пільги як звільнення від сплати податку на прибуток та сплату ПДВ податковим векселем при імпорті. Тож, необхідно подальше удосконалення податкових інструментів забезпечення інноваційної розвитку в Україні для створення сприятливого економічного клімату у процесі реалізації інноваційної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Податкові інструменти стимулювання інноваційної діяльності вугільних підприємств / Ю.З. Драчук, Г.Є. Беляєва, Н.В. Трушкіна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/25353>
2. Кизим М.О., Касьянова Л.В. Класифікація інструментів податкового стимулювання інновацій // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 23–28.
3. Конддох О.І. Теоретичні аспекти функціонування податкового інструментарію держави // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – Вип. 2/2014 (43). – С. 134–137.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4.07.2002. № 40-IV.
5. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999. № 991-XIV.
6. Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009. № 1563-VI.
7. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8.09.2011. № 3715-VI.
8. Лінчевська Н.М. Особливості інноваційно-інвестиційної діяльності газотранспортних підприємств в контексті стадій життєвого циклу // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2014. – Випуск 6/2014 (89). Част. 2. – С. 13–19.
9. Молдован О.О. Податкові інструменти стимулювання НДКР корпоративного сектору : світова практика застосування // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3 (28). – С. 38–45.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Бусел. – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
11. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI
12. Крисоватий А. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні : [монографія]. – Тернопіль : Карт-Бланш, 2005. – 371 с.

TAX INSTRUMENTS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE

I. Kushal

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
prosp. Soviet, 59 a, Severodonetsk, 93406, Ukraine. E-mail: uni.snu.edu@gmail.com

The article is devoted to determining the priority formation instruments of tax policy that ensure the innovative development of the state. The advantages and disadvantages of tax instruments are discussed. The ratio between the definitions of tax instruments, levers and incentives is researched. The advantage of taxation over the fiscal load is grounded regarding the stimulation of the state innovation development in modern conditions of managing. The author's suggestions regarding the application of tax instruments of the state innovative development, which will contribute to increase the stimulating role of taxes, are presented. References 12, figures 2.

Key words: tax instruments, lever, stimulus, support, innovation, development.

REFERENCES

1. Drachuk, Ju.Z., Bjeljajeva, G.Je. and Trushkina, N.V. (2012), "Tax instruments of stimulation of innovative activity of the coal enterprises", available at: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/25353> (assessed September 2, 2015).
2. Kyzym, M.O., Kas'janova, L.V. (2012), "Classification of instruments of tax stimulating of innovations", *Problems of economics*, no. 4, pp. 23–28.
3. Kondjuh, O.I. (2014), "Theoretical aspects of tax instruments state", *Scientific Herald of Uzhhorod national University*, vol. 2 (43), pp. 134–137.
4. The law of Ukraine "On innovation activity" (2002), no. 40-IV from 4.07.2002, *Vidomosti Verhovnoui Radi Ukrayini*, no. 36, p. 266.
5. The law of Ukraine "On special regime of innovation activity of technological parks" (1999), no. 991-XIV from 16.07.1999, *Vidomosti Verhovnoui Radi Ukrayini*, no. 40, p. 363.
6. The law of Ukraine "On science parks" (2009), no. 1563-VI from 25.06.2009, *Vidomosti Verhovnoui Radi Ukrayini*, no. 51, p. 757.
7. The law of Ukraine "About priority directions of innovative activity in Ukraine" (2012), no. 3715-VI from 8.09.2011, *Vidomosti Verhovnoui Radi Ukrayini*, no. 19-20, p. 166.
8. Linchevska, N. M. (2014), "Peculiarities of innovative and investment activities of gas transmission companies in the context of life cycle stages", *Transactions of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*, no. 6/(89), part 2, pp. 13–19.
9. Moldovan, O.O. (2013), "Tax incentives for the corporate sector NSDW: world practice of application", *Strategic priorities*, no. 3 (28), pp. 38–45.
10. *Velikiy tлумachnyi slovník suchasnoyi ukrayinskoyi movi* [Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language] (2005), Edited by V. Busel, VTF "Perun", Irpin, Ukraine.
11. Tax code of Ukraine (2010), no. 2755-VI from 02.12.2010, *Vidomosti Verhovnoui Radi Ukrayini*, no. 13-14, no.15-16, no.17, p. 112.
12. Krysovatyj, A. (2005), *Teoretiko-organizatsiyini dominanti ta praktika realizatsiyi podatkovoyi polityki v Ukrayini: monografiya* [Theoretic and organizational dominant and practice of implementation of tax policy in Ukraine: monograph], Kart-Blansh, Ternopil, Ukraine.

Стаття надійшла 31.08.2015.